

Годлевська В.Ю. Демократизація Іспанії: стратегія Торкуато Фернандеса Міранди. / В.Ю. Годлевська. // Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12–13 березня 2021 року). – Одеса : ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2021. –С.5-10.

1.2. Всесвітня історія

Годлевська В.Ю.

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ІСПАНІЇ: СТРАТЕГІЯ ТОРКУАТО ФЕРНАНДЕСА МІРАНДИ

Сучасна Іспанія демонструє унікальний історичний досвід – мирний перехід від авторитарного режиму до парламентської демократії. Після смерті Ф. Франко 22 листопада 1975 р. принц Хуан Карлос став королем Іспанії. Саме він очолив державу і взяв курс на встановлення парламентської демократії. Йому належить велика роль у досягненні консенсусу і консолідації демократичних сил. Добившись призначення на ключові державні посади своїх довірених осіб – Т. Фернандеса-Міранди головою Кортесів та Ради королівства та А. Суареса главою уряду, – Хуан Карлос I за їх допомогою надзвичайно майстерно проклав шлях демократії. Франкізм був демонтований при підтримці політичних та конституційно-правових інститутів.

Стратегом демократичного переходу до демократії вважають Торкуато Фернандеса Міранду*. Особливу цінність для вивчення його ролі у демократизації Іспанії становить його щоденник, опублікований тільки у 1995 р. Свідчення королівського радника є важливими для з'ясування сутності першого етапу переходу до демократії, особливо стосовно впровадження в життя «Закону про політичну реформу» [7]. Переважна частина джерельно-документальних матеріалів вміщена у збірнику «Трансформація в документах» Анхеля Х.Санчеса Наварро. Ґрунтовно скомпоновано розділ, присвячений підготовці та прийняттю

*Юрист за освітою. 1951-1953 рр.- ректор університету м.Ов"єдо. 1954-1955 рр. - генеральний директор Середньої освіти, 1956-1962 рр.- Університетської освіти, державний радник та віце-президент Ради Національного Руху. Один з наставників Хуана Карлоса.

«Закону про політичну реформу». Укладач збірника подає інформацію про роль особистого радника короля Т. Фернандеса-Міранди [10].

Серед історіографічних праць, в яких можна знайти інформацію про діяльність Т. Фернандеса-Міранди, необхідно виділити дослідження Вілальонги Хосе Л., Хенкіна С.М., Фадєєва Д.А., Матртінеса Хесуса А., Марін Хосе М., Молінеро С., Анхеля Х.Санчеса Наварро, Прего В., Пауел Ч., Секо Серано К. та інших [1; 4; 5; 6; 8-15]. На думку науковців, Т. Фернандесу-Міранді належить заслуга у прийнятті іспанською Короною найважливіших і вкрай необхідних на той час політичних рішень: відставка профранкістського уряду Карлоса Аріаса Наварро, призначення на його місце А. Суареса, лобювання закону про політичну реформу тощо.

В українській історіографічній науці відсутні ґрунтовні дослідження, присвячені ролі Т. Фернандеса-Міранди у демократичному транзиті.

На момент смерті фундатора авторитарного режиму Ф. Франко президентом уряду був Аріас Наварро, ортодоксальний франкіст. Торкуато Фернандес-Міранда, розробляючи проект про політичну реформу, чудово усвідомлював, що він буде реалізований лише за іншого прем'єр-міністра. Тому за його наполяганням король просить Карлоса Аріаса подати у відставку.

1 липня 1976 р. король санкціонував відставку Аріаса Наварро. З трійки кандидатур (Ф. Сільва Муньос, Г. Лопес Браво і А.Суарес), запропонованих королю Радою королівства, Хуан Карлос I обрав ліберального франкіста, маловідомого політика, 44-річного адвоката Адольфо Суареса [9, р. 260]. Призначення його головою уряду стало можливим завдяки зусиллям глави Кортесів та особистого радника короля Т.Фернандеса-Міранди [1, р. 288; 12, р. 245-254]. Відмежувавшись від відвертих франкістів, Хуан Карлос став спиратися на «цивілізованих правих» — переважно покоління сорокалітніх політиків, що не брали участь у громадянській війні і готових підтримати зміни. Адольфо Суарес був маловідомим політиком, що був у попередньому кабінеті міністром і генеральним секретарем Національного руху. Як згадував Ф. Міранда монарх відчував «майже фізичну необхідність» оточити себе людьми свого покоління і

якщо він обрав Суареса, то лише тому, що той був «молодим, сучасним і достатньо амбіційним». Це призначення стало одним з найуспішніших, оскільки багато в чому визначило подальшу політичну демократизацію Іспанії [7, р. 99; 1, р. 147; 13, р. 156] .

Ключовою ланкою розриву з франкізмом і створення легальної бази переходу до демократії була політична реформа, здійснити яку можна було лише за згодою Кортесів та народного референдуму. Як влучно зауважив у 1969 р. Т.Фернандес-Міранда: «Закони зобов'язують, але не зв'язують; вони законно і легітимно дозволяють здійснювати реформи — переходити від одного закону до іншого» [13, р. 153]. Насправді, у франкістському законодавстві був закладений механізм перегляду існуючого правопорядку. Так, у 10 ст. Закону «Про спадкування посади глави держави» вказувалось, що «для того, щоб скасувати або змінити Основний закон, необхідним є, крім згоди Кортесів, народний референдум» [14, р. 386].

«Обробку» Кортесів уряд розпочав за активної підтримки короля та голови Кортесів Т. Фернандеса-Міранди. Вони враховували наступні моменти: по-перше, Кортеси, у відповідності з франкістською політичною традицією, були пристосовані не до прийняття самостійних рішень, а лише до того, щоб «штампувати» закони, запропоновані урядом; по-друге – більшість членів кортесів призначались безпосередньо урядом і тому останній міг справляти на них прямий тиск; по-третє, члени кортесів не мали соціальної бази, не представляли інтереси великих суспільних груп, були лише «об'єднані спільною зацікавленістю в утриманні власного привілейованого становища»[4, с. 123]. Так само А. Суарес надав гарантії функціонерам з «Національного руху» і вертикальних профспілок щодо їхнього входження до нової адміністрації: поміркованим франкістам - продовження політичної кар'єри у нових умовах (77 франкістських депутатів продовжили свою діяльність). Таким чином, в опозиції залишилися лише 1/5 депутатів, тобто ті, хто вважалися ортодоксальними франкістами. Значну роботу провів і Т.Фернандес-Міранда, оскільки відповідно до порядку роботи кортесів вирішальну роль під час обговорення законопроектів

відігравали парламентські комісії. Для них не встановлювався визначений термін розгляду, тому вони могли затягувати обговорення питання до нескінченності. У цих умовах Т. Фернандес-Міранда здійснив реформування діяльності кортесів. Він змінив голів комісій, змістивши з цих посад ортодоксальних франкістів, ввів режим «термінового проходження» для певних законопроектів [5, с. 54-55; 8, с. 263].

Депутатів вдалося схилити на свій бік також за допомогою вдалого представлення проекту реформ. Адже закон про політичну реформу не скасовував попереднє законодавство, за формою він сприймався як закон про реформу (а не відміну) семи Основних законів франкізму, тому дехто називав його восьмим Основним законом. Не точні формулювання, що надавали можливість конституційної реформи, можна було трактувати як шлях до збереження всіх суттєвих рис попереднього законодавства. А. Суарес прагнув представити реформу не як руйнування того, що було створено, а як завершення всіх починань Ф. Франко. Багато франкістів дійсно вважали, що реформа повинна призвести до обмеженого варіанту демократії, певного лібералізованого авторитаризму, при якому використовувались би процедури парламентської демократії, але фактично забезпечувалось би панування в політичному житті правих сил і таким чином здійснювалась би політична спадкоємність. Подібне враження підсилювалось тим, що запропонований проект закону був недосконалий з точки зору демократичних процедур. В ньому нічого не йшлося про відповідальність уряду перед парламентом, передбачалось призначення голови уряду і голови парламенту королем, а не їх обрання. Суперечило демократичним принципам і наділення однаковими правами конгрес депутатів і сенат при затвердженні законопроектів, тому що 1/5 членів сенату, згідно проекту, не обиралась, а призначалась королем [4, с. 123].

Проект був поставлений на голосування 18 листопада 1976 р. Франкістські Кортеси ухвалили Закон про політичну реформу, здійснивши, за висловленням англійських істориків Р.Карра і Х.Фусі «власне політичне харакірі». 425 членів парламенту висловились «за», 59 – «проти», 13 – утримались і 34 були відсутні

[6, р. 221; 2, с. 173]. Велика політична робота Торкуато Фернандеса-Міранди досягла кульмінації.

Діяльність уряду А. Суареса на цьому етапі закінчилась проведенням 15 грудня 1976 р. референдуму з питання «Закону про політичну реформу». На національному рівні участь громадян в референдумі досягла 77,4 відсотка, з яких 94,2 відсотки проголосували «за», 2,6 відсотків – «проти» [3, с. 71] .

Таким чином, цей закон відкрив шлях до розпуску установ Франко та проведення загальних виборів. Прийняття «Закону про політичну реформу» іспанські видання назвали першою перемогою демократії [16; 17]. Далі відбулись перші демократичні парламентські вибори 15 червня 1977 р., підписана фундаментальна угода – пакт Монклоа (9 жовтня 1977 р.), що передбачав взаємні зобов'язання і взаємні гарантії політичним силам. Створений пактом політичний клімат консенсусу сприяв найважливішій події на першому етапі демократизації – розробці та прийняттю у грудні 1978 р. Конституції, яка створила юридичну базу для подальшої демократичної перебудови іспанського суспільства.

Зігравши велику роль в переході Іспанії до демократії, Фернандес-Міранда залишався при цьому політичним консерватором. Ряд проектів уряду А. Суареса, такі як легалізація Комуністичної партії Іспанії та часткова децентралізація, викликали його невдоволення і призвели до відставки з посади голови кортесів ще до перших демократичних виборів. Після них король Хуан Карлос I призначив Т. Фернандеса-Міранду сенатором (цю посаду він обіймав у 1977-1979 рр.). Людина, яка зробила можливим перехід від диктатури до демократії шляхом реформ, померла під час поїздки до Великобританії в липні 1980 р.

Т. Фернандес-Міранда був найважливішим персонажем іспанського переходу, переходу, в якому, звичайно, були допущені помилки. Але набагато більшими були успіхи. Жодна країна не пройшла шлях від диктатури до демократії так успішно, як це зробили іспанці.

Список використаних джерел:

1. Вилальонга Хосе Луис де. Король. Беседы с королем Испании доном Хуаном Карлосом I: пер. с исп. Зорина И., Чеботарева С. – М.: Диопринт, 2003. – 304 с.
2. Годлевська В.Ю. Закономірності та особливості першого етапу мирного переходу до демократії: іспанська модель (1976-1978 рр.) // Наукові записки ВДПУ. Вип. III. Серія: історія. Збірник наукових праць. – Вінниця, 2001. – С. 170-176.
3. Годлевська В.Ю. Перехід від авторитаризму до демократичного суспільства в Іспанії. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 160 с.
4. Фадеев Д.А. Опыт политики переходного периода. Испания после Франко // Политические исследования. – 1991. – № 5. – С.121-127.
5. Хенкин С.М. Хуан Карлос I: политический портрет. – М.: ИНИОН РАН, 2001. – 92 с.
6. Carr R., Fusi J.P. Spain: Dictatorship to Democracy. – L., 1979.
7. Fernandez-Miranda P. y Fernandez-Miranda A. Lo que el rey me ha pedido. Torcuato Fernandez-Miranda y la reforma politica. – Barcelona : Plaza Jenez, 1995. – 394 p.
8. Martinez Jesus A. (coord.) Historia de Espana. Siglo XX. 1939-1996. – Madrid : Catedra.Historia. Serie mayor, 2003. – 515 p.
9. Marin Jose M., Molinero C., Ysas Pere. Historia de Espana. Historia politica 1939-2000. – Madrid:Ediciones Istmo, 2001. – P. 260.
10. Navarro Sanches Angel J. La transicion en sus documentos. – Madrid : Centro de estudios politicos y constitucionales, 1998. – 661 p.
11. Powell Ch. Espana en democracia. 1975 – 2000. – Barcelona: Plaza Jenez, 2001. – 688 p.
12. Prego V. Diccionario de la Transicion. – Barcelona : Plaza Jenez, 1999. – 782 p.
13. Seco Serano C. La Corona en la transicion Espanola // Tusell J., Soto A. Historia de transicion 1975 – 1986. – P.138-158.
14. Rodriguez Sabin Jose M. La dictatura franquista (1939 - 1975). Textos y documentos. - Madrid. 1977. – 449 p.

15. Soto A. La transición a la democracia. España, 1975 – 1982. – 449 p.
16. Una victoria de la democracia // El País. – 1976. – Nov. 19. – P.15-19.
17. Un año después // El País. – 1976. – Nov. 20. – P. 34-38.